

PRŮSA

Nekonečný zdroj inspirace, krásy, života, humoru i starostí
od pravěku do
dnešních
dnů

Kolektiv autorů

Prsa

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.cpress.cz
www.albatrosmedia.cz

Kolektiv autorů
Prsa – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2020

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS **MEDIA**

PRSA

*Nekonečný zdroj inspirace, krásy,
života, zdraví, humoru i starostí
od pravěku až do dnešních dnů*

OBSAH

ÚVOD / 5

1 / PRSA V PROUDU ČASU A KULTUR / 8

2 / PRSA NA OBRAZECH I SOCHÁCH / 26

3 / PRSA NA STŘÍBRNÉM PLÁTNĚ / 104

4 / JAK SE PRSA OBLÉKALA / 126

5 / PRSA V ŘEČI I NÁŘEČÍ / 150

5 / PRSA V KUCHYNI / 160

6 / PRSNÍ HORY / 182

ZDROJE / 196

ÚVOD

Tuhle knížku jsme připravili pro radost. Je určena pro všechny, kdo se dokážou nadchnout ženskou krásou, kdo mají rádi poezii, život, lásku. Ladné ženské křivky tvořily odedávna pilíř umění, byly předmětem snů, inspirovaly k velkým činům. A myslíme si, že si zaslouží takovou malou oslavu.

Ostatně nebudeme první. Oslavovali je básníci, opěvují zpěváci, zobrazovali je pravěcí lovci i výtvarníci avantgardních směrů. Ženská ňadra byla od úsvitu věků předmětem obdivu, uctívání, fascinace, ale i humoru a radosti. Pro miliony mužů jsou zosobněním krásy, jsou klasickým symbolem věčnosti života i mateřské lásky. Pohled na ně odvádí silnější polovinu lidstva od pracovních povinností i sledování silničního provozu. Nabízíme vám tedy krátkou procházku světem radosti a krásy inspirovaným tímto tak ženským atributem.

Podíváme se, jak se měnil „prsní“ ideál v průběhu staletí i jak se tento ideál liší v jednotlivých kulturách, jaké módní kreace zdobily ženskou hrud', zavzpomínáme na hvězdy stříbrného plátna, které se pyšnily bujnými i méně bujnými křivkami, zabrousíme do jazykovědy i geografie a také vám nabídneme několik chutných receptů – třeba na slučičky...

Chtěl jsem jít často do školy,
byl to však pokus marný,
lépe snít v pražském okolí
nebo jít do kavárny.

Vždyť Múza se mnou nechtěla
do úzkých školních lavic,
pobláznila mě docela
a trápila mě navíc.

Vedla mě do těch uliček,
kde ráda pomohla mi
rozepnout první knoflíček,
na nadrech černé dámy...

Jaroslav Seifert, Múzy

Ženská prsa měla ve většině lidských společností zásadní roli: byla nejen pýchou žen, nýbrž také zřídlem nového života. Všechny kultury své děti kojí a mají i pravidla pro odstavení.

S tačí se podívat na paleolitické sošky, takzvané venuše, a člověku je zřejmé, co upoutávalo lidskou pozornost v posledních zhruba třiceti tisících let. Jistě, prsa. Dělo se tak v západní Evropě, ale i v euroasijských stepích, jak dokládají mnohé archeologické nálezy. At' už je to nejstarší známá *Venuše z Hohle Fels* s vytrčenými nadry (stáří přes 35 tisíc let), *Willendorfská venuše* s opravdu těžkými, kyprými prsy (stará přes 22 tisíc let z období gravettienu a z území dnešního Rakouska), podobně stará skupina venuší z Grimaldi (neboli z italských jeskyní Balzi Rossi) s rozličnými tvary nader, sady venuší z lokality Kostěňki na Donu (některé s výraznými, plnými a kulatými prsy), či naše „stará známá“ – slavná *Věstonická venuše*.

Svorně mívají shodný a určující rys, jímž je „silné zdůraznění břicha, pohlaví a prsů, které symbolizuje životně důležité partie rození a výživy“. Právě zvýraznění žen-

ských atributů vedlo plejády archeologů k domněnkám, že jde o „ženy bohyně“, „bohyně plodnosti“, „matky živitelky“ či dávné „ideály krásy“, o čemž dodnes debatují v odborných kruzích.

Méně známy jsou však prehistorické nálezy samotných prsou, tedy jejich zpodobnění. „Na některých starobylých nalezištích byla objevena znázornění prsou odděleně od zbytku ženského těla. Například ve Francii, před jeskynní svatyní Le Colombe u Pech Merle, byl nalezen stalaktit z doby asi okolo 15 tisíc let před Kristem, který připomíná ženské ňadro až po bradavku a je obkroužen tečkami z červené hlíny,“ uvádí Marilyn Yalomová ve své pozoruhodné knize *Dějiny ňadra* (1997, česky 1999). Na mladším tureckém nalezišti Çatal Hüyük byla zase vmodelována hliněná ženská prsa do zdí svatyně a v roce 1991 překvapili vědci své švýcarské kolegy interpretací nálezu parohů vyřezaných do tvaru dvojice prsů! „Zdá se, že původní nálezci si nepovšimli několika zajímavých příkladů neolitické řezby do kostí, které mi byly zaslány (ze Švýcarska) k analýzám v Britském muzeu, přičemž devět z nich je pečlivě tvarováno do podoby ženských ňader,“ psala Juliet

Clutton-Brocková v prestižním časopise *Antiquity*. Němečtí archeologové znají dokonce i nádoby z doby železné, které jsou zdobeny čtyřmi až šesti bočními „prsíky“, což svádí k domněnkám o jejich kultovním účelu. Ten je jistý u některých daleko mladších soch: u mnohapsé Artemidy z Efesu i řady sošek z Kréty.

V prsou se zkrátka odedávna – respektive od dob s nejstaršími vědecky podloženými důkazy – snoubí dvojí aspekt ženských ňader: jednak eroticky ženský (a jakoby pokašitelský) prvek, jednak jejich přirozená, mateřská funkce. „Schopnost živit a schopnost vzrušovat jsou dva soupeřící cíle, které nepřestávají utvářet osud ženy,“ píše historička Yalomová, která se zaměřila především na ňadra v euroamerickém prostoru – od starověku až do dneška. My ale učiníme opak. V následující kapitole se na prsa podíváme očima etnologie, respektive kulturní antropologie, která se zajímá rovněž o rozličné kultury a národy kdesi TAM venku, mimo naši společnost: v Oceánii, v Asii, Americe či Africe. Kvůli omezenému rozsahu je kapitola rozdělena jen na dva oddíly – první věnován prsům kráslicím, druhý prsům prýsticím.

VZHLED: JAK SE DRUHÝM LÍBIT

Cizokrajné ženy – oděné často spoře (či dokonce vůbec) – bývaly čtenářským lákadlem mnoha starších národopisných knih a cestopisů. V našem prostředí jsou typickým zástupcem tohoto jevu etnografické práce Jaroslava Vlacha, mezi nimiž se vyjímá obsáhlé dílo *Žena ve zvycích a mravech národův* (1913). „Nemalou ozdobou žen jest krásné poprsí; při tom jest nepopiratelné, že poprsí panenské skoro u všech národů má jiný tvar než žen, které byly již rodily, zvláště když delší dobu neb více dětí kojily. Kojením prsa žen stává se více méně visutá, zvadlá, svrastělá a ukazují namnoze útvary uzlovité, jež zákonům krásy neodpovídají. Rovněž přibývajícím stářím žen stává se, že prsa někdy přetvořují se v ploché, hluboko dolů visuté sklopky, neb někdy zcela se ztrácejí, že jen znetvořené bradavice označují místa bývalého poprsí,“ psal Vlach před stoletím s jistým dobovým kouzlem. A obratem přidal kategorizaci typů prsou, již vypracoval Max Bartels v knize o ženách „přírodních národů“ (jak Josef Čapek pěkně nazval zástupce preliterárních čili domorodých společností). Bartels roztřídil druhy ňader takto:

”

- 1) dle velikosti na poprsí bujné, plné, mírné, malé;
- 2) dle pevnosti na poprsí stojící, klesající, visuté;
- 3) dle tvaru na poprsí miskovitě, polokulatě, kuželovitě a vemenovitě.

“

Poprsí miskovitě přirovnával k půlce pomeranče, kdežto kuželovitě ke tvaru hruškovitému a zvláštní zřetel kladl ve své hrudní komparaci i na typy bradavek: dle velikosti, tvaru a zabarvení.

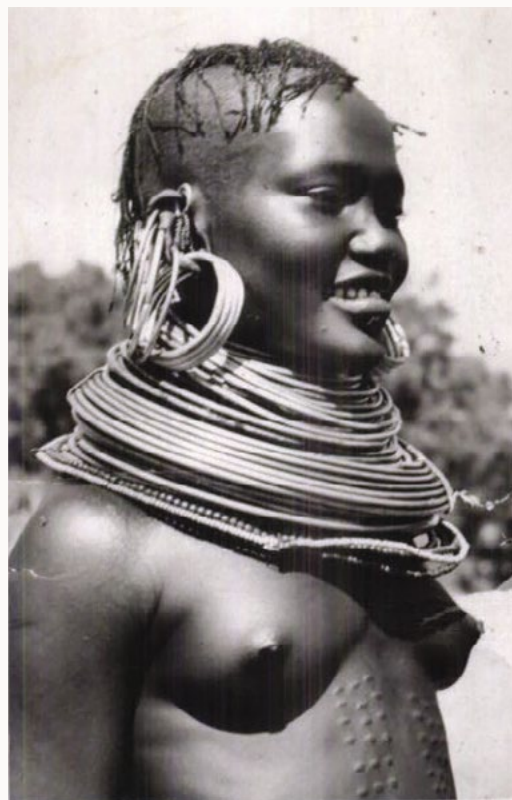
„V naprosté většině kultur světa jsou dámská ňadra pokládána muži za erotická, ač v tropických oblastech si ženy horní polovinu těla vždy nezahalují. Existují však výjimky: na Mangaii (*ostrov v jižní části Tichého oceánu, pozn. red.*) nejsou ženská prsa považována muži za sexuálně vzrušující,“ píše etnolog František Vrhel v novější práci z oboru antro-

pologie sexuality. Velké prsy dle něj byly zbožňovány na ostrově Aloru, což je ostrov v Indonésii, ale i u indiánů Apačů a Hopiů. Zde se hodí doplnit sexuologickou vsuvku, že ňadra mohou být milována až fanaticky (tzv. *fetišismus prsů* – od neškodné záliby a fixace na ně přes mammální autoerotiku až po chorobné stavy sbírání obrázků prsů určitého typu, a dokonce i doložené preparace kůží s bradavkami, případně i na vazbu knih!), ale také bytostně nenáviděna. „(Magnus) Hirschfeld cituje případ jednoho lékaře, jehož sexuální odmítání ženských prsů bylo tak silné, že výrazy prsa, hrud', *mammae* aj. u něj vyvolávaly silnou nevolnost. Představa kapky mléka vytékající z mléčné žlázy, ne pohled, ale pouhé pomyšlení na to, mu způsobovala nauseu. Pohled na dekoltovanou dámu, kojící matku, ženu se silnými prsy, obrazy, jako třeba Tizianova Venuše, mu byl přímo odporný. Tato nepřekonatelná averze vyvolávala v jeho lékařském povolání opakovaně těžkosti. Aby se v praxi vyhnul pohledu na nenáviděnou část těla, stal se dětským lékařem,“ uvádí Ernest Borneman.

Cestovatele, etnografy i moderní antropology zvláště fascinovalo „zkulturňování“

ňader, poněvadž rozličné společnosti od svých žen vyžadovaly svébytný ideál vzhledu, někdy z rituálních anebo symbolických důvodů (třeba i jako znak vdaných žen). A tak různé africké kmeny dívkám od mláďí pučící prsíčka sešněřovávaly, aby rašila méně, či je stlačovaly zcela dolů. Třeba Azandové preferovali u žen – na rozdíl od dnešních Evropanů – výrazně povislé tvary, takže ženy si ovazovaly trup velmi těsnou bandáží. Podobně tomu bylo na území dnešní Ugandy, Konga nebo Angoly. Payaguové v jihoamerické Paraguayi prý zase roztahovali ženskou prsa do šíře i délky: „Jen co děvčata dorostou, stahují jim prsy pláštěm nebo koženým řemenem a natahují je na záda, takže před 24. rokem jim visí jako pytle,“ připomínal spisovatel Stanislav K. Neumann, jenž vytěžil četné cizokrajné zprávy do svého opusu *Dějiny ženy* (1931). V prvním dílu, který nazval *Žena přírodní*, věnoval ňadrům celou podkapitolu.

Prsy se natíraly různými mastmi, olejovaly se, opečovávaly. Papuánští Kaiové dle reportů z daleké a tehdy německé Nové Guineje urychlovali růst „hezkých“ prsou dosti svéráznou metodou: nasbíráním a rozmačkáním jistých dvou druhů mraven-

ců, jejichž štáva se po panenských nadrech – následně šviháných i jakýmsi kopřivami – rozetřela. Někteří Austrálci (Aboriginálové) prsům dokonce společně zpívali, aby dámám pěkně rostly. Čerokézové, tedy indiáni ze Severní Ameriky, pokládali menší ženská prsa za přednost, takže se je snažili „krotit“ přitlačováním kamenů. Existují však i velmi rané zápisy, že si indiáni (prokazatelně alespoň muži) zdobili prsní bradavky piercingem: „Muži mají jednu bradavku naskrz propíchnutou, někteří dokonce obě, a dírou v ní si provlékají stéblo rákosu o délce asi dvou a půl pídě a tloušťce dvou prstů,“ napsal Álvaro Núñez Cabeza de Vaca v díle *Ztroskotání*, v němž líčil své toulky na pobřeží Mexického zálivu z let 1528 až 1536.

K okrase prsů se v jiných regionech užívalo též tetování (drobně v podobě hvězdiček a čar v Mikronésii, linky přes prsa kupříkladu u Mentawajek na melanéském Siberutu) či zjizvování, skarifikace. Řidčeji se objevovaly i ráznější mutilace – excize či vytržení bradavek (střední Afrika) – asi jako možný druh trestu, který znemožnil kojení i pokazil vizáž. Tě neladí ani nesouměrnost prsou, která je u lidského těla přirozená, nicméně může nabývat extrémních podob. „Různí cestovatelé ji pozorovali v Africe, Austrálii, na Cejlonu. V Tasmánii viděl cestovatel ženu, jejíž pravý prs byl plně vyvinutý, zatímco levý byl plochý. Také u Indů se nesouměrnost vyskytovala zřejmě častěji, protože *Manuův zákoník* zařazoval nesouměrnost prsou mezi vlastnosti, které jsou u děvčete důvodem, aby ji ne zvolili za manželku.“

Právě náboženské představy či rituální příkazy se mnohdy promítaly do přístupu k nadržům, jež muže odjakživa přitahovala a sváděla. Džinističtí mniši byli před jejich svody varováni těmito slovy v *Uttaradhjjaně*: „Nežádej (ženy), takové ženské demony, na jejichž hrudi rostou dvě hromady masa...“ Jenže právě z těchto provokativních „hroud“ jakoby kouzlem teklo a teče ono životodárné mléko, bez nějž by se dříve člověk savec neobešel. A jsme opět u druhého významu nader: po umu vzrušovat je zde i schopnost živení. Lidé jej nectí jen *venušemi*, ale i etnickým uměním. Ka Tyeleo, bohyně matka a stvořitelka afrických Senufů, bývá vypořádována jako socha s velkými naditými prsy, z nichž hltavě pije kojeneček.

FUNKCE: KOJENÍ I ODSTAVENÍ

Zůstaňme ještě v Africe. U súdánských Dinků, kteří patří k nejkrásnějším lidem světa. Jsou nebývale vysocí, vytáhlí a štíhlí. Bývali pastevcí, jejichž život se točil kolem dobytka a dojení mléka. I když jej měli hojnost, děťátka sávala lepší stravu. „Dinkové věří, že neexistuje náhrada za kojení. I když žena skoná a zůstane po ní robě, je nutné najít jinou ženu, jež ho bude kojit. To je zapotřebí k ‚záchraně‘ dítěte, a též tím vzniká ‚pokrevní‘ linie mezi kojící a dítětem (...) Matka může dítě kojit kdykoliv se domnívá, že je to vhodné či to dítě vyžaduje. A protože Dinkové nemají dudlíky, cucání (bradavek) se užívá i k utišení robátek,“ píše Francis Mading Deng v etnografii *The Dinka of the Sudan* (1972). Když nastal čas k odstavení od prsu – tak v době dvou tří let –, maminka svého potomka začala od sebe odrazovat. „Bud’ mu odmítala poskytovat bradavky, anebo začala volněji cestovat, aniž by se tolik starala, zda bude zpět ve správný čas či dokonce den. Odstavení je obdobím, kdy se dítě začíná vidět ve svém otci. Ten také naléhá na ženu, neboť hovory o ukončení kojení jsou nepřímou a diskrétní cestou k výzvám po obnovení pohlavních styků, uvádí etnograf, přičemž dodává, že ženin „odpor bývá krátký“. Prsy se jakoby „vracejí“ k sexuálnímu partnerovi; tabu končí.

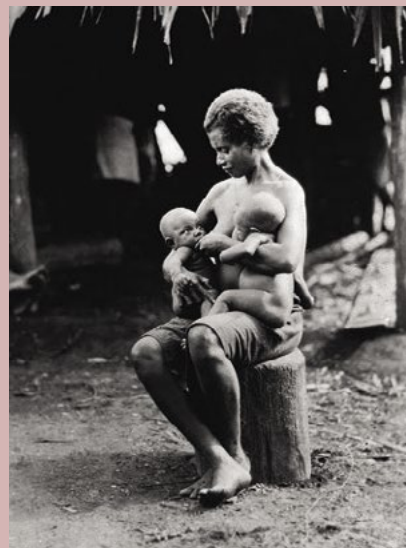
Sání prsů je nám přirozené, lidé jsou savci (*mammalia*). A přestože už i svatý Isidor ze Sevilly psal ve svých Etymologiích z 8. století, že ňadra (*mamillae*) získala jméno díky své kulatosti a ze zdobněliny pro „tvářičky“, spíše jde o zdobnělinu z „prsu“ (*mamma*). Prsní bradavky, jež maminky dávají kojenci do úst, dostaly latinské jméno papillae nikoliv proto, že je prckové papají (*pappare*), nýbrž z důvodu, že se podobají „puchýři“ (*papula*). Antičtí učenci – jako Aristotelés – si mysleli, že mléko vzniká přeměnou z krve, nikoliv ze zkonsumované potravy, ale po celá staletí se lidé shodují, jak je mlíčko s vápníkem, bílkovinami i minerály zdravé.

Takoví Inuité (Eskymáci) žijící v říši ledu si jej proto cenili. A to hodně! „Grónské děti se dlouho kojí. Kojení do tří, čtyř let není neobvyklým jevem; slyšel jsem dokonce, že mat-

ka kojila dítě do deseti až dvanácti let. Tak mi jeden Evropan u Godthaabu vyprávěl, že viděl dvanáctiletého chlapce, jak přijel domů v kajaku se svým úlovkem, zamířil k matce, postavil se jí mezi kolena, pojídal suchar z mouky a zapíjel jej mlékem z matčina prsu,“ líčil polárník Fridtjof Nansen v knize *Život Eskymáků* (1891). Není to ojedinělá zpráva; lidé Severu jsou etnology i lékaři považováni za nejdéle kojící popu-

lace světa. Jiný badatel, Knud Rasmussen, zapsal v letech 1902 až 1904 grónskou verzi pohádky o Otesánkovi, kdy mu jistý Taateraag vyprávěl, kterak „bylo jednou jedno nemluvně, které sálo matce z prsu a jednoho dne však zničehonic prs ukouslo a začalo jíst matku...“ Existují též fotografie, kde se inuitská matka dává všanc vzrostlým a stojícím potomkům, jež kojí tandemově: řekněme „na dvojáka“.

Úplně jinak si počínali na témže kontinentě Jurokové z Kalifornie. Novorozeně tam nejprve dostalo v prvních deseti dnech života místo mlíčka oříškovou kaši, ale pak bylo kojeno. „Na rozdíl od Siouxů mají Jurokové pevnou dobu odstavení dítěte, asi kolem šestého měsíce. Mezi indiány je to nejkratší doba kojení. Proces odstavení se nazývá ‚zapomínáním na matku‘. A pokud je to nutné, ke konci prvního roku je toto odvykání podpořeno tím, že se matka na pár dní vzdálí. První pevnou stravou je lososí a jelení maso, důkladně prosolené chaluhami,“ píše psychoanalytik Erik H. Erikson ve vlivném díle *Dětství a společnost* (1950).

Nepřekvapí, že mnozí vědci – jako psychiatr Abram Kardiner – spojovali předěly v (orálním) kojení s vývojem osobnosti v různých kulturách. Odstavení od prsu, jež patří podle George P. Murdocka k 73 tzv. kulturním univerzálním „platným pro všechny známé lidské kultury“, se věnovali i legendární antropologové.²⁰ Bronisław Malinowski psal, jak „jeho“

Trobriandáné v Melanésii nejsou vystaveni šoku z mléčné odluky, neboť v té době už samostatně pobíhají a jedí všechno ostatní. Margaret Meadová zase referovala o nechuti Mundugumorek kojit již chodící děti, takže je od sebe odháněly, dosti popuzeně odstrkovaly a ty „mírnější si potíraly prsy hořkou šťávou“, až frustrovaný capart začal raději jíst nevábňou polévku ze sága...

O japonské „odvykačce“ od mateřských ňader se rozepsala Ruth Benedictová ve slavné knize *Chryzantéma a meč* (1946): „Matky obvykle přestávají kojit, když děti rozumějí tomu, co říkají. Matky jim často nabízejí pamlsky, aby odlákaly jejich pozornost od kojení. Někdy si matka nasype na bradavky i pepř. Ale všechny svým dětem říkají, že když se chtějí kojit, dokazují tím, že jsou mimina.“ I proto tři- či čtyřletí kojení Japonečci předstírali nezám, když bylo starší dítě na obzoru – už hráli roli, zachovávali si „tvář“, aby nebyli vysmíváni.

Jiná etnika nabízela jako náhradu prýšticího lidského prsu kozí, ovčí a kravské mléko – někdy sáté přímo od pramene, z vemínek (našince asi šokuje, že mnohé Papuánky – třeba z etnika Kuma – naopak poskytovaly své dvorce i selátkům). Již citovaný S. K. Neumann sestavil ve své knize i přibližný „žebříček“ délky kojení různých národů. Méně než rok dle něj kojily Samoánky, Tlingitky a Hotentotky (zvyklé prý kojit dítě i na zádech zvednutím povislých prsů až nad rameno!); dva až tři roky Australanky, Tataruky či Apačky; tři až pět let mnohé brazilské indiánky; deset let ženy z Karolín a přes rekordních doslova „čtrnáct až patnáct let“ Eskymačky na Špicberkách. Arabky kojí dva roky, jak praví *Korán*. Výživa je to skvělá, což oceňoval i český lékař Pavel Durdík (1897), jehož osud zavál až k Batakům na Sumatru: „Nemluvně bývá u prsou do tří, čtyř i více let, někdy matka dvě dítky najednou kojí. Děti přikrmují rýží, kterou matky v žvanec sežvýkají a z úst dětem do úst vkládají. Děti jsou zdravé, ačkoliv spolýkají ukrutné potravu. Neuvidíte mezi dětmi mrzáčka neb hrbáčka nebo skřivené údy, šavlovité, rachitické nožky, jako pravidelně u pražské útlé mládeže...“ I své prsy nabízejí maminky v rozličných koutech světa různě: vleže na boku, vsedě i vestoje.

ZÁVĚR: PSANÁ HISTORIE ŇADER

Stručný výlet do světa nativních kultur naznačil, jak podstatná jsou (ženská) ňadra pro lidskou společnost – jedno zda na horkém Tahiti a Havaji, či na mrazivém Severu. Jejich význam pak od starověku dokazují psané záznamy. Z hieroglyfů v hrobkách víme, že si dávní Egypťané vyprávěli pověsti o bohyni Eset (Isis), jež kojila Hóra. Někteří faraoni bývají vyobrazeni, jak sají sílu z bohyň ve formě krávy, ale zmínku zaslouží zejména androgynní bůh plodnosti Hapi, jenž byl jakousi „kojnou celé země“, takže byl znázorňován coby muž s jedním prsem, výjimečně i se dvěma – trochu jako muž trpící hormonální chorobou zvanou *gynekomastie*. Ta se projevuje zvětšením žláz a mužských prsů. „Hapi byl zodpovědný za každoroční nilské záplavy, které zalévaly vyschlá území a zavlažovaly úrodu. Šlo o neobvyklé, nikoli však o ojedinělé přivlastnění si ženských prsou mužskými božstvy, jak dále uvidíme u řeckého, židovského a křesťanského náboženství.“ Díky papyrům a spisům, jako je třeba *Aniho naučení*, tušíme, že staroegyptské ženy kojily své děti nejspíše do tří let věku.

A také se z písemností dozvídáme, že ňadra, tato odvěká ženská chloubka, bývala i před oněmi tisícovkami let napadána zhoubnými chorobami včetně zánětů, otoků, bolů, nadměrné tvorby mléka (staroegyptsky *gesu*) a nádorů. O ulcerózním karcinomu se tak asi zmiňuje medicínský *Ebersův papyrus*. „Na velké bolesti spojené s tímto one-